

ПОЛІКУЛЬТУРНА ОСВІТА У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

MULTICULTURAL EDUCATION IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS

З огляду на те, що в Україні на тепер все більше налагоджуються міжнародні зв'язки, стає очевидною та надзвичайно актуальною проблема полікультурної освіти й виховання нинішніх школярів, а завтра – фахівців різних галузей, які повинні вміти здійснювати міжкультурну взаємодію з представниками інших культур на підставі взаєморозуміння та поваги. Розв'язувати таку проблему доводиться шкільним учителям, які, на жаль, недостатньо підготовлені до такої діяльності. Отже, перед вищими педагогічними закладами освіти постає важливе завдання підготовки майбутніх учителів, які будуть готові працювати в полікультурному середовищі й здатні підготувати етнічно толерантних школярів, спроможних діяти в полікультурному просторі.

Визначено, що, незважаючи на достатню кількість наукових розвідок щодо полікультурної освіти й виховання, проблема підготовки майбутніх учителів до формування полікультурності сучасних школярів викладена недостатньо.

На підставі аналізу наукових праць вітчизняних учених можна дійти висновку, що під полікультурністю розуміється інтегрована якість особистості, яка володіє полікультурними знаннями, усвідомлює розмаїтість культур у світі, толерантно ставиться до представників інших культур, традицій, віросповідання, а також володіє практичними навичками побудови міжкультурної взаємодії з ними.

Установлено, що полікультурна освіта є важливим та актуальним завданням професійної підготовки майбутніх учителів і розглядається як педагогічний процес, спрямований на поглиблення знань студентів щодо розмаїтості культур у світі, етнічних, національних і релігійних особливостей, культури поведінки представників різних культур, передбачає набуття практичних навичок прояву толерантності, налагодження міжкультурних зв'язків і побудову конструктивної міжкультурної взаємодії з представниками інших культур на основі діалогу. Саме її впровадження в освітній процес закладів вищої педагогічної освіти сприятиме формуванню полікультурності майбутніх учителів і може підготувати їх до

здійснення полікультурної освіти школярів у загальноосвітніх закладах.

Ключові слова: майбутні учителі, полікультурність, полікультурна освіта, міжкультурна взаємодія, толерантність.

In view of the fact that international relations are becoming more and more established in Ukraine today, the problem of multicultural education and upbringing of today's schoolchildren is becoming obvious and extremely urgent, but tomorrow specialists of different fields. It is necessary to solve this problem with school teachers who, unfortunately insufficiently prepared for such activities. Consequently, higher pedagogical institutions face the important task of training future teachers who will be ready to work in a multicultural environment and able to prepare ethnically tolerant students who are able to act in a multicultural space.

Despite the sufficient amount of scientific research on multicultural education and upbringing, the problem of preparing future teachers for the formation of the field of culture of modern students is insufficiently covered.

Based on the analysis of scientific research of domestic scientists, multiculturalism means an integrated quality of personality that has multicultural knowledge, is aware of the diversity of cultures in the world, tolerant of other cultures, traditions, religions, and has practical skills to build intercultural interaction with them.

It is established that multicultural education is an important and urgent task of professional training of future teachers and is considered as a pedagogical process aimed at deepening students' knowledge of cultural diversity in the world, ethnic, national and religious characteristics, culture of behavior of different cultures, provides practical skills, establishing intercultural relations and building constructive intercultural interaction with representatives of other cultures on the basis of dialogue. The introduction of institutions of higher pedagogical education in the educational process will contribute to the formation of multiculturalism of future teachers and can prepare them for the implementation of multicultural education of students in secondary schools.

Key words: future teachers, multiculturalism, multicultural education, intercultural interaction, tolerance.

УДК 378:37.011.3-051:37.013.43(045)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/43/1.17>

Галицян О.А.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Койчева Т.І.,

докт. пед. наук, професор,
професор кафедри педагогіки
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Осипова Т.Ю.,

докт. пед. наук, професор,
професор кафедри педагогіки
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогоднішня вирізняється значним поширенням міжнародних зв'язків у всіх сферах діяльності українського суспільства, що вимагає відповідної підготовки особистості нинішніх школярів до життєдіяльності в умовах світового полікультурного простору. З огляду на зазначене в процесі професійної підготовки майбутніх учителів належна увага повинна приділятися полікультурній освіті з метою їхньої підготовки до формування в них готовності

до виховання полікультурності учнів у подальшій професійно-педагогічній діяльності.

У нових соціально-педагогічних умовах потрібен такий учитель, зазначає Н. Якса, і з цим не можна не погодитися, який є активним суб'єктом продуктивної педагогічної діяльності, а не тільки носієм сукупності наукових знань і способів їх передання. Суспільство чекає вчителя з новим світоглядом, який володіє сучасними розвивальними технологіями, готового до інноваційної діяльності, до постійного педагогічного пошуку шляхів підготовки школярів до здійснення освітнього процесу

в умовах полікультурності, завдяки якому й стає можливим творчий освітньо-виховний процес у загальноосвітньому закладі [14].

Зважаючи на те, що в Україні натеper все більше налагоджуються міжнародні зв'язки, стає очевидною та надзвичайно актуальною проблема полікультурної освіти й виховання нинішніх школярів, а завтра – фахівців різних галузей, які повинні вміти взаємодіяти з представниками інших культур на підставі взаєморозуміння та поваги. Розв'язувати таку проблему доводиться шкільним учителям, які, на жаль, недостатньо підготовлені до такої діяльності. Отже, перед вищими педагогічними закладами освіти постає важливе завдання підготовки майбутніх учителів, які будуть готові працювати в полікультурному середовищі й здатні підготувати етнічно толерантних школярів, спроможних діяти в полікультурному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Зазначимо, що для вітчизняної педагогіки означена проблема не нова. Зокрема, проблема полікультурної освіти майбутніх педагогів виступала об'єктом уваги таких українських дослідників, як Е. Антипова, В. Бойченко, В. Болгарінова, Л. Волик, Л. Воротняк, Л. Голік, О. Гукаленко, Л. Гончаренко, Л. Горбунова, А. Зубко, О. Ковальчук, В. Кузьменко, О. Локшина, І. Лощенова, Л. Лур'є, Р. Ніколаєвська, Л. Пуховська, М. Сімоненко, І. Соколова, Т. Султанова, А. Токарева, О. Хомич, С. Цимбрило, Ю. Шахрай, Н. Якса й інші.

У зарубіжній педагогіці проблемі полікультурної освіти приділяється більше уваги. Зокрема, зарубіжні дослідники (Г. Бейкер, Дж. Бенкс, П. Вебер, Д. Голлнік, О. Джуринський, К. Кемпбел, В. Міттер, Е. Холл, Т. Холлінс та інші) розробили концепцію та модель полікультурної освіти тощо.

Питання полікультурної освіти учнів загальних закладів освіти були предметом досліджень таких науковців, як Р. Агадуллін, Ю. Безух, В. Бойченко, О. Грива, Л. Гелік, А. Молодиченко, В. Молодиченко, Л. Левицька, О. Свирид'юк, Г. Яківчук та інші.

Незважаючи на достатню кількість наукових розвідок щодо полікультурної освіти й виховання, проблема підготовки майбутніх учителів до формування полікультурності сучасних школярів викладена недостатньо.

Мета дослідження полягає у визначенні сутності полікультурної освіти майбутніх учителів у закладах вищої педагогічної освіти.

Завдання дослідження: проаналізувати сутність понять «полікультурність», «полікультурна освіта» у вітчизняній педагогіці, визначити роль полікультурної освіти студентів у підготовці їх до формування полікультурності в сучасних школярів; окреслити шляхи здійснення полікультурної освіти в професійній підготовці майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу. У полікультурному світі, наголошують В. Анан'їн та О. Уваркіна,

з метою підвищення конкурентоспроможності пріоритетними завданнями професійної підготовки майбутніх учителів є не лише опанування ними теоретичних знань, практичних умінь і навичок із відповідної спеціальності, а й формування в них полікультурних ціннісних орієнтацій, виховання їхньої суб'єктної позиції, національної та міжкультурної самосвідомості, ініціативного й відповідального ставлення до майбутньої професійної діяльності [2, с. 17–18].

Розглянемо сутність поняття «полікультурність» за визначенням вітчизняних науковців.

Так, на думку І. Кушнір, полікультурність – це такий принцип функціонування та співіснування в певному соціумі різноманітних етнокультурних спільнот із притаманним їм усвідомленням власної ідентичності, що забезпечує їх рівноправність, толерантність та органічність зв'язку із широкою кроскультурною спільнотою, взаємозбагаченням культур, а також наявність і визначення спільної загальнодержавної системи норм і цінностей. Але водночас слід ураховувати, що кожному етносу, нації притаманна самобутність, зокрема в культурі [8, с. 7–8].

Дещо інакше трактує полікультурність О. Котенко, вважаючи, що це особливий системотворчий компонент у структурі особистості, її якість, яка передбачає визнання багатоманітності культурного простору, і здатність до міжкультурної взаємодії [7, с. 67].

Полікультурність, наголошує М. Сімоненко, – це, з одного боку, визнання різноманітності культур, їх особливостей, а також сприйняття їх як невід'ємної частини національної політики України. З іншого боку, полікультурність – засіб виховання толерантності, терпимості до інших етнічних груп, формування інтернаціоналізму [10].

За визначенням В. Шкарлет, полікультурність особистості майбутніх учителів полягає в прагненні під час міжкультурного спілкування з представниками інших мов і культур зрозуміти іншомовну специфічну систему мови й концепти культури, їх систему ціннісно-сміслових орієнтирів, інтегрувати новий досвід у власну систему мови й концепти культури, а також проаналізувати систему власної культури через пізнання нової культури, що приводить до формування в майбутніх учителів полікультурних ціннісних орієнтирів [12, с. 175].

Послугуючись вищенаведеними визначеннями, під полікультурністю будемо розуміти інтегровану якість особистості, яка володіє полікультурними знаннями, усвідомлює розмаїтість культур у світі, толерантно ставиться до представників інших культур, традицій, віросповідання, а також володіє практичними навичками побудови міжкультурної взаємодії з ними.

На нашу думку, з метою формування полікультурності майбутніх учителів необхідно

сконцентрувати увагу в закладах вищої педагогічної освіти на впровадженні в освітній процес полікультурної освіти, яка вітчизняними науковцями (О. Гуренко, Т. Султановою, Ю. Шахрай та іншими) трактується як процес опанування знань про різні культури своєї країни й світу в цілому, що сприяє диференціюванню загального й особливого в рідній і світовій культурі, з метою духовного збагачення студентів, толерантного й терпимого їхнього ставлення до представників інших культур, формування вмінь і навичок для здійснення взаємодії в умовах полікультурної спільноти [6].

Досліджуючи зміст поняття «полікультурна освіта», Л. Левицька послуговується пропонуваними генеральним директором ЮНЕСКО Ф. Майором Основними принципами полікультурності, які й нині мають важливе значення під час структурування освітньо-виховного процесу в загальноосвітніх закладах і з якими, на нашу думку, обов'язково повинні бути обізнані майбутні вчителі, а саме:

- виховання в душі відкритості й розуміння інших народів;
- постійна систематизація та інтеграція набутих знань, виявлення їх зв'язків із полікультурністю;
- формування впевненості в собі як особливо важливого феномену полікультурної свідомості;
- застосування нових педагогічних технологій;
- оволодіння учнями навчальним матеріалом полікультурного напрямку;
- формування в учнів почуття господаря рідного краю, творця власного життя, активного учасника подій сьогодення своєї вітчизни;
- стимулювання учнів постійно займатися самоосвітою та самовихованням, самореалізацією та самостійною науково-дослідною діяльністю з проблем полікультурності;
- вивчення результатів своєї роботи, постійне вдосконалення системи роботи щодо формування полікультурності [9].

Досліджуючи вплив полікультурної освіти на формування особистості сучасного студента, О. Безпалько й Т. Веретенко вважають, що головними цілями полікультурної освіти, і ми цілком поділяємо їхню думку, мають бути задоволення освітніх запитів представників усіх етносів і підготовка людей до життя в полікультурному суспільстві, що зумовлює вирішення низки конкретних педагогічних завдань, зокрема:

- обізнаність з історією та культурою свого народу, наприклад, під час вивчення навчальної дисципліни «Історія України»;
- формування в студентів усвідомлення про розмаїття культур в Україні й світі, розуміння та внутрішнього прийняття рівноправності народів і рівноцінності їх культур, виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей як важливого чинника розвитку світової цивілізації та

самореалізації особистості; формування позитивного ставлення до культурних розбіжностей, що забезпечують прогрес усього людства й сприяють самореалізації окремої особистості, наприклад, під час опанування навчальних дисциплін «Культурологія», «Педагогіка», у межах діяльності проблемних студентських груп або занять клубу «Всі ми різні – всі ми рівні»;

– розвиток у студентів умінь і навичок продуктивної взаємодії з носіями різних культур, зокрема під час зустрічей зі студентами-іноземцями, які навчаються в університеті;

– виховання в душі миру; розвиток етнотолерантності, що забезпечує виховання поваги до представників етнічних груп, які проживають на території України;

– виховання поваги до історії та культури інших народів: створення полікультурного середовища як основи для взаємодії особистості з елементами інших культур [4].

Слід зазначити, що професійна діяльність учителя, особливо в тому разі, коли він виконує обов'язки класного керівника, передбачає не лише викладання навчального предмета відповідно до здобутої спеціальності, а й забезпечення виховного процесу зі школярами, який спрямований на їхній всебічний розвиток, у тому числі й формування в них полікультурності. У зв'язку із цим О. Тіщенко розглядає полікультурну освіту як невід'ємну складову частину національного виховання, яка є важливим завданням виховання школярів і забезпечує принцип діалектичної єдності національного й загальнолюдського, що дає змогу людині глибоко відчувати належність до рідного народу й водночас усвідомлювати себе громадянином і суб'єктом світової цивілізації; полікультурне виховання автор визначає як процес соціалізації школярів, спрямований на опанування особистістю системи національних і загальнолюдських культурних цінностей, формування комунікативних та емпатичних умінь, котрі дозволяють школяреві здійснювати інтенсивну міжкультурну взаємодію, розуміти інші культури, толерантно ставитися до їх носіїв [11].

За визначенням Е. Антипової, полікультурна освіта – це освіта, що сприяє формуванню готовності до активної діяльності в сучасному соціокультурному середовищі в особистості, яка зберігає свою ідентичність, прагне до поваги й розуміння інших культурно-етнічних спільнот, уміє жити в мирі, злагоді з представниками різних расових, етнічних, культурних, релігійних груп [3].

За твердженням Р. Агадулліна, головною метою полікультурної освіти є формування особистості, готової до ефективної творчої життєдіяльності в умовах багатонаціонального й полікультурного суспільства. З огляду на це перед педагогічними закладами вищої освіти постає завдання

розроблення програми цілеспрямованої підготовки майбутнього вчителя, який буде здатний у своїй професійній діяльності виконувати функції. На думку науковця, вона полягає у формуванні особистості, вільної від негативних етнокультурних стереотипів, яка володіє розвиненим почуттям поваги до інших культур, вміє жити в мирі й злагоді з людьми будь-яких національностей і віросповідань. Ми суголосні з визначеними дослідником головними завданнями полікультурної освіти школярів, які повинні вирішувати майбутні вчителі у своїй професійній діяльності й до яких вони мають бути готовими:

1) глибоке й усебічне опанування учнями культури рідного народу як обов'язкової умови прилучення до інших культур;

2) формування в учнів уявлень про розмаїття культур у світі й у нашій країні, розуміння внутрішнього прийняття рівноправності народів і рівноцінності їхніх культур, виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей як чинника не тільки розвитку світової цивілізації, а й самореалізації особистості полікультурному світі;

3) створення відповідних умов для прилучення та інтеграції учнів до культури інших народів, переважно тих, які мешкають на території України;

4) реалізація національного й громадянського виховання на підставі поліцентричної моделі національної культури, що забезпечує єдність етнокультурних інтересів особистості;

5) виховання представників усіх національностей, які навчаються разом в одному класному колективі, у дусі взаєморозуміння, довіри й толерантності, готовності до позитивного міжетнічного й міжкультурного діалогу;

6) формування та розвиток умінь і навичок взаємодії з носіями інших культур [1, с. 28].

На наше переконання, формування полікультурної освіти майбутніх учителів можливе під час опанування ними таких навчальних дисциплін, як «Історія України», «Культурологія», «Педагогіка» (в межах вивчення теми «Полікультурне виховання»), «Англійська мова» (під час практичних занять, що передбачають використання діалогів із метою набуття навичок комунікативної поведінки). Значну роль у полікультурній взаємодії студентів відіграє також позааудиторна діяльність, наприклад, проведення українськими студентами й студентами-іноземцями концертів, присвячених національним святам, здійснення віртуальних мандрівок у межах клубу «Всі ми різні – всі ми рівні», що передбачає ознайомлення студентів із національною культурою певного народу, його релігійними особливостями, проведення дискусій із проблем толерантності за участю студентів різних національностей, проведення тренінгів толерантності й міжкультурної взаємодії, котрі містять різноманітні вправи, вирішення педагогічних і конфліктних ситуацій на підставі толерантності тощо.

Висновки. Підсумовуючи, можемо стверджувати, що полікультурна освіта є важливим та актуальним завданням професійної підготовки майбутніх учителів і розглядається як педагогічний процес, спрямований на поглиблення знань студентів щодо розмаїтості культур у світі, етнічних, національних і релігійних особливостей, культури поведінки представників різних культур, а також передбачає набуття практичних навичок прояву толерантності, налагодження міжкультурних зв'язків і побудову конструктивної міжкультурної взаємодії з представниками інших культур на основі діалогу. Саме її впровадження в освітній процес закладів вищої педагогічної освіти, на нашу думку, сприятиме формуванню полікультурності майбутніх учителів і може підготувати їх до здійснення такого процесу в загальноосвітніх закладах зі школярами.

Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо в розробленні методики підготовки майбутніх учителів до формування полікультурності школярів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Агадуллін Р.Р. Полікультурна освіта методолого-теоретичний аспект. *Педагогіка і психологія*. 2004. № 3. С. 18–29.
2. Ананьїн В.О., Уваркіна О.В. Навчально-виховний процес у сучасній вищій школі: системний підхід. *Військова освіта*. 2013. № 1. С. 16–24, С. 17–18.
3. Антипова Е.О. Полікультура і толерантність у системі освіти. *Психолог*. № 18–19. С. 2–4.
4. Безпалько О.В., Веретенко Т.Г. Вплив полікультурної освіти на формування особистості сучасного студента. *Soucasna ukrainistika: problem jazyka, literatury a kultury : sbornik vedeckych clanku*. 2014. № 6. С. 448–451. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/4412/1/O_Bezpalko_T_Veretenko_SU_VI_IL.pdf.
5. Гончаренко Л.А., Зубко А.М., Кузьменко В.В. Розвиток полікультурної компетентності педагогів загальноосвітніх навчальних закладів : навчальний посібник / За ред. В.В. Кузьменка. Херсон : РІПО, 2007. 176 с.
6. Хомич Л.О., Султанова Л.Ю., Шахрай Т.О. Полікультурна освіта в контексті загальнокультурного розвитку особистості педагога : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 212 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/709440/1/Монографія.pdf>.
7. Котенко О.В. Полікультурна освіта вчителів. *Вісник післядипломної освіти* : збірник наукових праць. 2008. Вип. 7. С. 66–73.
8. Кушнір І.М. Компоненти полікультурної компетентності іноземних студентів. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі*. 2008. № 13. С. 7–8.
9. Левицька Л.А. Зміст поняття «полікультурна освіта» в вітчизняній та зарубіжній педагогіці. 2013. URL: <http://scaspee.com/all-materials/29>.
10. Сімоненко М.В. Полікультурна компетентність майбутнього вчителя як стандарт освіти європейського виміру. URL: http://www.rusnauka.com/6_NITSB_2010/Pedagogica/58322.doc.htm.

11. Тіщенко О.М. Діалог як засіб актуалізації полікультурної освіти. URL: <http://intkonf.org/tischenko-om-dialog-yak-zasib-aktualizatsiyi-polikulturnoyi-osviti/>.

12. Шкарлет В.О. Формування полікультурності майбутніх учителів іноземних мов в контексті полікультурної освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2020. № 5 (336). С. 168–175.

13. Юр'єва К.А., Тіщенко О.М. Компетенція, компетентність, міжкультурна компетентність учителя: сутність і зміст. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2014. Вип. 42. С. 169–182. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_zntndr_2014_42_19.

14. Якса Н.В. Полікультурний зміст педагогічної підготовки майбутнього вчителя. *studentam.net.ua* : веб-сайт. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/7600/97/>.